УДК 336.71

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ БАНКУ В УГОДАХ M&A

ЯРЕМЕНКО Н. С.

Суми

Криза 2008 – 2009 рр. спричинила активне обговорення теми банківських злиттів та поглинань (*Mergers and Acquisitions*, надалі – M&A). Звичайно, що не всі банки зберегли свої позиції, тому ті, для кого криза минула з найменшими втратами, мають можливість допомогти менш успішним «колегам». У зв'язку з підвищенням вимог до мінімального розміру регулятивного капіталу банків до 120 млн грн актуальними стають процеси злиття та поглинання. Однак перш ніж вдаватися до таких кардинальних рішень, необхідно прорахувати всі «за» та «проти». Одним із основних показників доцільності злиття чи поглинання є вартість банку до та після угоди. До того ж оцінка вартості є корисною для вибору подальшого шляху розвитку банку та оцінки ефективності управління.

У зв'язку з цим доцільно розглянути особливості оцінки вартості банку для цілей реструктуризації, а саме злиття та поглинання.

Дослідження в області оцінки вартості банку при злитті та поглинанні – прерогатива американських дослідників, де дані процеси достатньо поширені. Наприклад, питання концентрації та централізації банківського капіталу, а також проблеми оцінки вартості банку розглядалися такими дослідниками, як Д. Альхадефф, Т. Коупленд, Т. Коллер, У. Ф. Шарп. Однак їх праці не можуть бути використані без відповідної адаптації до української специфіки, оскільки західний та український ринок M&A мають різний ступінь розвитку, а законодавчі аспекти породжують відмінності в оцінці. Досить активно проблеми оцінки вартості банку при злиттях і поглинаннях представлені роботами російських вчених, а саме: І. Г. Владимирової, Ю. В. Ігнатишина, С. В. Савчука, І. В. Івашковської та ін.

На сьогоднішній день досить мало вітчизняних наукових і практичних розробок у даній області, хоча з'явилося багато публікацій у наукових виданнях. Українські дослідники концентрують увагу на окремих аспектах здійснення угод M&A. Однак стрімкий розвиток ринку злиттів і поглинань, що виражається змінами юридичних та організаційних аспектів, вимагає постійної уваги до цих процесів.

Тож метою статті є розгляд особливостей банку як об'єкта угоди M&A, узагальнення основних мотивів злиття та поглинання, а також розгляд та обґрунтування специфіки оцінки вартості банку для даних цілей.

Активізація процесів концентрації банківського капіталу внаслідок зростання конкуренції, підвищення вимог по достатності капіталу [2] викликає потребу в оцінці потенційних об'єктів злиття і поглинання для досягнення поставлених цілей. У процесі кваліфікованої оцінки мають бути враховані особливості банківського бізнесу і відмінності банку від звичайного підприємства.

Серед основних особливостей, перш за все, необхідно виокремити жорстку регламентацію та нагляд за банківською діяльністю з боку Національного банку України. Діяльність банків пов'язана з таким питанням державної важливості, як забезпечення грошового обігу, переміщення капіталу і тим самим – забезпечення здоров'я фінансів країни.

В умовах ринку між банками іде жорстка конкурентна боротьба, що змушує їх підвищувати ризиковість своїх операцій, що, у свою чергу, може призвести до банкрутства. А крах банківської установи наносить шкоду не лише його власникам, але й суспільству загалом. Усе це і робить регулювання їх діяльності та нагляду необхідним завданням держави [4].

В Україні, згідно із Законами України «Про банки і банківську діяльність» і «Про Національний банк України», функції банківського регулювання та нагляду здійснює НБУ. Посилений контроль за діяльністю банків починається з державної реєстрації та ліцензування і продовжується у формі дистанційного нагляду і аудиту, що чергуються з інспекційними перевірками.

Другою особливістю діяльності банку є низький рівень власного капіталу і велика питома вага позикових коштів. У порівнянні з підприємствами інших сфер діяльності власний капітал комерційного банку займає незначну питому вагу в сукупному капіталі, приблизно 8 – 10% [7]. Вітчизняні банки за рівнем капіталізації значно відстають від іноземних банків, що зменшує їх конкурентоспроможність. У такій ситуації іноземні банки можуть витіснити з ринку українські, які для зміцнення своїх позицій мають підвищувати рівень капіталізації, і найоптимальнішим шляхом до цього є збільшення показника адекватності капіталу через консолідацію банківської системи, а саме: через створення банківських об'єднань, злиття чи поглинання.

Також для банку притаманний великий ступінь концентрації ризиків. Ця особливість обумовлена специфікою функцій, які виконує кожен банк. Банки мають багато партнерів, клієнтів, позичальників, фінансовий стан яких здійснює безпосередній вплив на їх положення. Також банк наштовхується на зовнішні відносно його діяльності ризики, причому деякі з них, такі як ризик невідповідності умовам державного регулювання, мають першочергове значення в банківській діяльності.

Незаперечною відмінністю банку від звичайного підприємства є специфіка ведення бухгалтерського обліку. На відміну від підприємства, у банку всі операції оформлюються лише бухгалтерськими проводками і без відповідної реєстрації не існують. Так як для оцінки вартості банку необхідно використовувати дані бухгалтерської звітності, то очевидно, що методи та підходи, які використовуються для оцінки банків та підприємств, будуть відрізнятися.

www.business-inform.net

Аналізуючи світовий досвід можна виділити основні мотиви-імпульси до банківських M&A (див. *рис. 1*).

Зовнішніми мотивами виступають зовнішні фактори, які відіграють вирішальну роль у активізації процесів банківського злиття та поглинання. Це технологічний розвиток, фінансова ліберизація, а також процеси глобалізації.

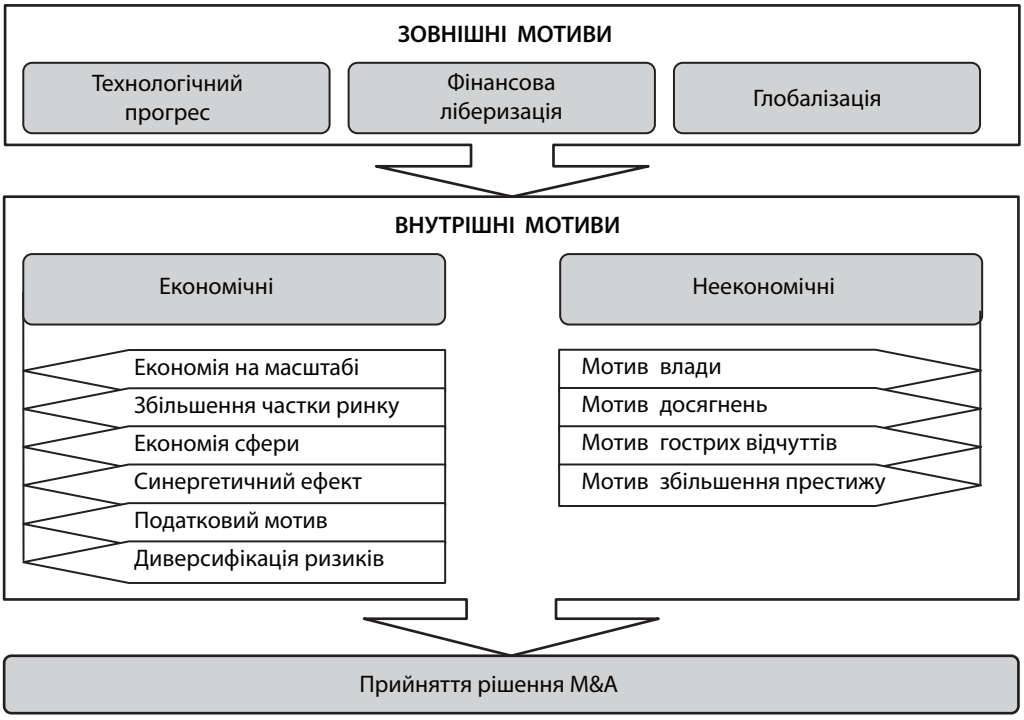

Рис. 1. Основні мотиви злиття та поглинання банків

Добре відомо, що банківські послуги потребують дорогих технологічних інвестицій. Даний факт і виступає основним мотивом банків до злиття чи поглинання, оскільки це дасть змогу зменшити середню величину витрат на одну послугу через розширення клієнтської бази. Тут має місце економія зумовлена масштабом діяльності, яка є характерною для горизонтальних злиттів – найбільш поширених в банківській сфері.

За останні два десятиліття в розвинених країнах було знято переважну кількість обмежень діяльності ринку M&A, розроблено правову базу, що стимулює і заохочує банки до злиття та поглинання.

Глобалізаційні процеси у фінансовій сфері призводять до підвищення міжнародної конкуренції, що і є стимулом до об'єднання. Таким чином процеси M&A дають банкам змогу вирішувати проблеми конкуренції на міжнародних ринках, що зумовлені глобалізацією фінансових послуг.

Внутрішні мотиви злиття та поглинання банків розглядають у вигляді двох груп: економічні та неекономічні.

Серед економічних мотивів реструктуризації банків ключове місце займає прагнення отримати і підсилити синергетичний ефект, коли сукупний результат взаємодоповнюючої дії активів декількох банків набагато перевищує суму результатів окремих дій цих банків.

Мотив економії на масштабі полягає в тому, що об'єднаний банк може зменшити відділи чи операції, що часто дублюються, що дозволить зменшити витрати, тим самим збільшуючи прибуток.

Мотив економії сфери може базуватися як на скороченні витрат так і на підвищенні доходів. Скорочення витрат полягає в досягненні економії від масштабу, підвищенні продуктивності й зниженні вартості залучених ресурсів. Один з наслідків банківських злиттів в тому, що вони полегшують впровадження передових фінансових технологій, що має велике значення для підтримання конкурентоспроможності банку. Підвищення доходів пов'язане з можливістю об'єднаного банку запропонувати існуючій клієнтській базі більш широкий спектр продуктів і послуг шляхом перехресних продаж.

Збільшення частки ринку – це мотив, який передбачає, що банки будуть поглинати своїх основних конкурентів і тим самим збільшувати свою владу для встановлення цін. Наприклад, банківські ринки ЕС можуть бути охарактеризовані як система національних олігополій [5].

Податкові мотиви, проявляються, коли високоприбутковий банк, що має велике податкове навантаження, купляє банк зі значними податковими пільгами, які будуть використані для створеного об'єднання.

Диверсифікація ризиків дуже поширений мотив M&A. Головним аргументом являється те, що інтеграція двох банків може привести до зниження банківських ризиків та ймовірності банкротства, якщо грошові потоки фірм не мають кореляційного зв'язку.

Сучасні дослідження в області M&A виділяють неекономічні мотиви здійснення цих угод. Розглянемо ієрархічну класифікацію мотивів Маслоу, яка знайшла широке застосування за межами психології. Як відомо, Маслоу виділяв п'ять рівнів потреб: фізіологічні потреби, потреби в безпеці, соціальні потреби, потреби в повазі, самореалізації (див. *рис. 2*).

www.business-inform.net

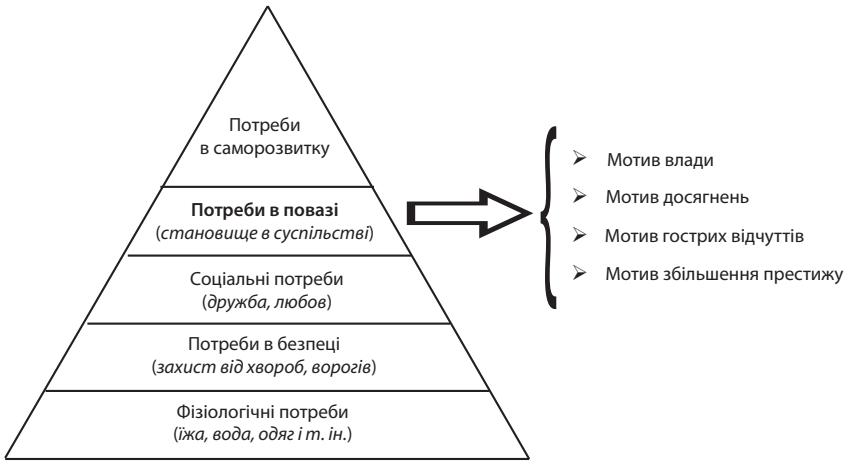

Рис. 2. Піраміда Маслоу в розрізі неекономічних мотивів M&A

Перший і третій рівні потреб не можуть бути задоволені в результаті M&A, тому їх не доцільно розглядати в якості мотивів злиття чи поглинання. Потреби в безпеці відповідають за стійкість до злиття чи поглинання, що не є об'єктом дослідження. Мотиви п'ятого рівня також не мають прямого відношення до прийняття рішень про злиття чи поглинання, так як по Маслоу потреба в самореалізації включає в себе моральні вимоги, що виходять далеко за рамки професійного успіху. Особливу ж увагу доцільно звернути на мотиви четвертого рівня – прагнення до продуктивності, успіх і визнання в професійному та суспільному житті. Основними мотивами даного рівня є мотив до влади, досягнення, престижу та гострих відчуттів [6].

Мотив влади полягає в прагненні впливати на інших. Злиття чи поглинання надає таку можливість, так як збільшується число підлеглих, а отже і спектр впливу. Особа з вираженим мотивом до влади відносить до злиття з точки зору потенційного збільшення впливу, а отже, як правило, приймає рішення на користь злиття.

Особи з високорозвиненим мотивом досягнень шукають проблемні завдання, складні, але здійсненні. Операції M&A, як відомо, дуже складні, а керівників успішних проектів, як правило, відзначають. Тому особа з сильним мотивом досягнень прийме позитивне рішення стосовно ризикованого злиття.

Мотив гострих відчуттів розуміється як пошук нових яскравих вражень та досвіду і готовність йти заради них на ризик. Особи з дуже вираженим мотивом гострих відчуттів готові прийняти рішення на користь занадто ризикованого злиття.

Престиж розуміється як визнання і повага в колі фахівців або становище в суспільстві. Якщо в особи, що приймає рішення виражений цей мотив, то потенційне злиття буде погоджене з перспективою збільшення престижу.

Розглянуті мотиви до злиття чи поглинання визначають і цілі з якими в цих угодах проводиться оцінки вартості банку. Кожна діюча особа чи сторона угоди M&A проводить оцінку вартості з різною метою. Потреба в оцінці виникає як зі сторони банків, що об'єднуються, так і з боку органів нагляду, що відповідальні за стабільний розвиток банківської системи (див. *рис. 3*).

Розглянуті особливості мотивів злиття та поглинання в банківській сфері, а також особливості самих банків як об'єктів угоди, дають змогу узагальнити специфіку оцінки вартості банку для зазначених цілей:

1. В угодах M&A банк розглядається як об'єкт купівлі-продажу, специфічний товар. Це пов'язано з тим, що власник банку має право продати його, внести в залог, застрахувати. Як наслідок, банк стає об'єктом угоди, тобто товаром.

2. Злиття та поглинання передбачає оцінку ринкової вартості банку-продавця.

Ринкова вартість – вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу [8].

3. При виборі методу оцінки вартості банку необхідно взяти до уваги, що при злитті та поглинанні банк розуміється як неперервно функціонуюча структура, тобто в даному випадку вартість банку буде розглядатися як здатність генерувати дохід чи прибуток;

4. Оцінка банку використовується для отримання справедливої ціни для банку-покупця, а також найбільш високої ціни для продавця;

5. Якщо злиття та поглинання проводиться внаслідок банкротства, то оцінку вартості використовують для того, щоб контролюючий орган зміг забезпечити найвищу вартість покриття для кредиторів;

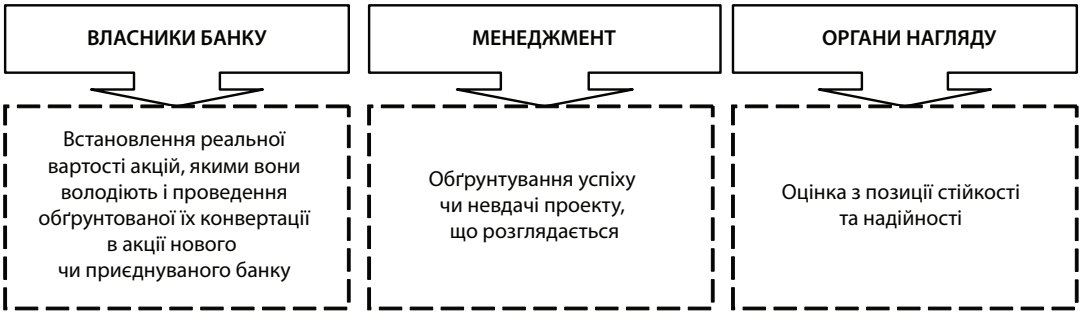

Рис. 3. Мета оцінки вартості банку при злитті та поглинання залежно від діючих осіб проекту

www.business-inform.net

6. Хоча проведення операцій M&A знаходиться під наглядом контролюючого органу, однак вимагає постійного вдосконалення підходів до оцінки вартості.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок, можна сказати, що банк як об'єкт угоди M&A має ряд специфічних ознак, які відрізняють його від підприємства. Розглянуті мотиви-імпульси до злиття чи поглинання визначають і цілі з якими в цих угодах проводиться оцінки вартості банку. Кожна діюча особа чи сторона угоди M&A проводить оцінку вартості з різною метою, що і визначає в подальшому використовувані методи та підходи.

З огляду на особливості банківської діяльності оцінка вартості банку в угодах M&A є основоположним елементом стратегії злиттів і поглинань. По-перше, оцінка обґрунтовує доцільність угоди, по-друге, дозволяє визначити успіх чи невдача чекає проведене злиття і розробити подальшу фінансову стратегію. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Дейнека, Ю. Аналіз тенденцій та перспектив розвитку українського ринку злиттів та поглинань [Текст] / Ю. Дейнека // Економічний аналіз.– Випуск 4.– 2009.– С. 27 – 30.

2. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України [Електронний ресурс]: постанова Національного банку України від 9 червня 2010 р. № 273.– Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0471-10.

3. Оценка стоимости банков и кредитных организаций [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://ocenka-corp.ru/?id=ocenka_banka. – Заголовок з екрану.

4. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа [Текст] / О. Д. Вовчак, Н. М. Рущишин, Т. Я. Андрійків.– К. : Знання, 2008.– 564 с.

5. Pasiouras F. Bank M&As: Motives and Evidence [Електронний ресурс] / Fotios Pasiouras, Sailesh Tanna, Constantin Zopounidis.– Режим доступу: http://ebooks.worldscinet.com/ISBN/9789812703200/9789812703200_0001.html.

6. Lausberg C. Motives and non-economic reasons for bank mergers and acquisitions [Електронний ресурс] / Carsten Lausberg, Teresa Stahl. – Режим доступу: http://www.carstenlausberg.de/doc/Motives_for_bank_mergers_(Lausberg_Stahl)_ICFAI_Bank_Mgmt..PDF.

7. Стойко О. Я. Банківські операції [Текст] / О. Я. Стойко.– К. : Лібра, 2000.– 252 с.

8. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [Текст] : постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. № 1440 // Офіційний вісник України від 26.09.2003 р.– 2003.– № 37.– С. 64.